

Özgün Araştırma/Research Article

Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet ve depresyon: Kesitsel bir çalışma

Cyberbullying, cyber victimization and depression in adolescents: A cross-sectional study

Ümmü BOYAR¹, Hülya ARSLANTAŞ²

¹Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, 09010, Aydın-Türkiye

²Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, 09010, Aydın-Türkiye

Atf gösterme/Cite this article as: Boyar Ü, Arslantaş H. Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet ve depresyon: Kesitsel bir çalışma. *ADYÜ Sağlık Bilimleri Derg.* 2024;10(1):69-83. doi:10.30569.adiyamansaglik.1340112

Öz

Amaç: Çalışma lise öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi ve bu değişkenleri etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla tanımlayıcı kesitsel olarak yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem: Araştırma 2021-2022 eğitim öğretim yılında batıda bir ilde yapılmış olup evreni 5686 bireydir. Örneklemi ise 466 öğrenci oluşturmuştur. Veri toplamak için Anket Formu, Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ), Siber Mağduriyet Ölçeği (SMÖ) ve Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) kullanılmıştır.

Bulgular: Katılımcıların %58,4'ünün kadın, yaş ortalamalarının 15,99±1,13 yıl olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların cinsiyet, okul türü ve gelir düzeylerine göre SZÖ toplam puanları arasında anlamlı fark (sırasıyla: $p=0,003$; $p<0,001$; $p=0,049$), SMÖ toplam puanları açısından da okul türüne göre anlamlı fark ($p<0,001$), cinsiyete göre ise BDÖ toplam puanı açısından anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,001$).

Sonuç: Çalışmaya katılan erkek öğrencilerin daha fazla siber zorbalık davranışı gösterdikleri, yaş arttıkça siber zorbalık davranışının da arttığı, siber zorbalığa uğrayan kız öğrencilerin daha fazla depresyon riski yaşadığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Depresyon; Ergenlik; Siber zorbalık; Siber mağduriyet.

Abstract

Aim: The study was conducted as a descriptive cross-sectional study to determine the relationship between high school students' cyber bullying, cyber victimization and depression levels and the factors affecting these variables.

Materials and Methods: The study was conducted in a western province in the 2021-2022 academic year and the population of the study is 5686. The sample consisted of 466 students. Questionnaire Form, Cyber Bullying Scale (CBS), Cyber Victimization Scale (CVS), and Beck Depression Scale (BDS) were used to collect data.

Results: It was determined that 58.4% of the participants were female, and their mean age was 15.99±1.13. There was a significant difference between the CBS total scores according to the gender, school type and income level of the participants (respectively: $p=0.003$; $p<0.001$; $p=0.04$), and a significant difference in terms of the CVS total scores according to the school type ($p<0.001$), and according to the gender.

Conclusion: It was found that male students participating in the study showed more cyberbullying behavior, cyberbullying behavior increased as the age increased, and female students who were cyberbullied experienced more of risk depression.

Keywords: Adolescent; Depression; Cyber bullying; Cyber victimization.

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: Hülya ARSLANTAŞ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, 09010, Aydın-Türkiye, E-mail: hulyaars@yahoo.com

Geliş Tarihi/Received:09.08.2023

Kabul Tarihi/Accepted:05.02.2024

Yayın Tarihi/Published online:23.04.2024

Bu eser, Creative Commons Atf-GayriTicari-AynıLisanslaPaylaş 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Telif Hakkı © 2024 Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır.

intihal incelemesinden geçirilmiştir.

Giriş

Ergenlik; bireyi sosyal, fiziksel ve duygusal yönden değişikliğe hazırlayan ve genellikle 10-12 yaşlarında sekonder seks karakterlerinin görülmesi ile başlayıp 18-20 yaşlarında fiziksel büyümenin durması ile sonlanan bir dönemdir.¹ Bu dönemde bireyler psikolojik, biyolojik, sosyal ve zihinsel açıdan gelişim gösterip, çocukluk döneminden yetişkinliğe bir geçiş yaşandığından gelecek hakkında önemli kararlar alırlar.²

Ergenlik dönemi boyunca gençler arasındaki ilişkiler bireyin sosyal ve psikolojik gelişiminde oldukça önemlidir.³ Erikson'un psikososyal gelişim teorisine göre kimlik duygusunu geliştiremeyen adölesan rol karmaşası yaşar ve nasıl bir kişi olduğundan ve neler yapabileceğinden emin olamaz. Bu dönemde sağlıklı bir kimlik gelişimi önceki dönemlerin sağlıklı bir şekilde tamamlanmasıyla gerçekleşir.⁴ Kohlberg'in ahlaki gelişim teorisine göre bu dönemde insani değerlere uygun davranışlar önem kazanır. Birey toplum içinde diğer insanlara saygılı olmayı öğrenir.⁴

Sosyal gelişim bireyin içinde bulunduğu toplum tarafından onay gören davranışı öğrenme şeklidir. Bu süreç; doğduktan sonra aile iletişimi ile başlar ve yaşam boyu devam eder. Ergenler kişilerarası deneyimler ve eğitsel süreç ya da başarılar ile olgunluğa erişir. Kişinin ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlı olan şey ise toplumsal entegrasyondur.⁵ Bu entegrasyon sağlıklı bir şekilde atlatılmadığı zaman çeşitli davranış problemlerine yol açabilir. Aynı zamanda ergenin bu dönemdeki olumsuz kişilerarası ilişkileri çeşitli sorunlara da neden olabilir. Bu dönemde ergenin akranlarının kendisine uyguladığı zorbalık ya da saldırganlık davranışları ergenin duygusal, sosyal ve psikolojik gelişimine zarar verebilir.¹

Gençlerin çoğu zorbalığı ergenlik döneminde deneyimlemektedirler.⁶ Akranlar arasında kasıtlı ve tekrarlanan saldırganlık olarak tanımlanan zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojilerinin modernleşmesiyle şekil değiştirmiştir. Gelişen teknoloji ile fiziksel ortam genişlemiş çevrimiçi, kasıtlı ve

tekrarlanan saldırganlık siber zorbalık ya da elektronik zorbalık olarak tanımlanmıştır.^{7,8}

Siber zorbalığın özellikle Avrupa ülkelerinde, Amerika Birleşik Devletleri'nde ve ülkemizde son on yıldır yaygın ve ciddi bir sorun olduğu bilinmektedir.⁹ Bilgi paylaşımındaki büyümenin hızlı olması ve internet tabanlı iletişimin gençler arasında yaygın olması zorbalığın yeni şeklini oluşturmuştur.¹⁰ Siber zorbalık sonucunda siber mağduriyet yaşayan kişiler psikolojik, sosyal ve akademik ortamda birçok olumsuz sonuçla karşı karşıya kalabilirler.

Yaşanan mağduriyet ile oluşan depresyon durumunda kişilerin yaşadıkları problemlerle baş etme yeteneğinin olması beklenmektedir. Ybarra ve Mitchell siber zorbalık yaşayan bireylerde psikolojik ve sosyal problemler, depresif belirtiler yaşandığını bildirmişlerdir.¹¹ Ybarra ve Mitchell bir diğer çalışmalarında zorbalığın devam etmesi halinde depresif ve içe dönük bazı davranışların artmasına sebep olduğunu ifade etmişlerdir.¹² Faucher, Jackson ve Cassidy üniversite öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada zorbalık yaşayan öğrencilerin %42'sinin depresyon, kaygı, duygusal patlamalar gibi sağlık sorunları yaşadıklarını bulmuşlardır.¹³ Konu ile ilgili yapılan bir diğer çalışmada siber mağdurların mağduriyet yaşamayanlara göre depresif ve sosyal kaygıları yüksek, benlik saygıları düşük ve kendilerini yalnız hissetme durumunun daha fazla olduğu bildirilmiştir.¹⁴ Ayas çalışmasında siber mağduriyet, depresyon ve kaygının artmasının her üç değişkeninde puanlarının artmasına neden olduğunu ve zorbalık olayına dahil olan ergenlerin dahil olmayanlara göre daha çok psikolojik sorunlara eğilimi olduğunu bulmuştur.¹⁵

Konya il merkezinde lise öğrencilerinden oluşan örneklem grubuyla yürütülen çalışmada öğrencilerin yaşadığı siber zorbalık, siber mağduriyet sıklığını belirleyerek, anksiyete ve depresyon riski ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. İnternet kullanımının artmasının, öğrencinin kişisel telefon ve bilgisayar sahibi olmasının siber zorbalık ve siber mağduriyet riskini artırdığı bildirilmiştir. Siber zorbalık ve siber mağduriyetin artmasının anksiyete ve

depresyonu arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.¹⁶ Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin siber mağduriyet ve siber zorbalık seviyelerini çeşitli değişkenler açısından incelemek amacıyla 214 katılımcı ile gerçekleştirilen çalışmada siber zorbalık ve siber mağduriyeti deneyimleyen kişilerde anksiyete, depresyon ve stres seviyelerinin arttığı bildirilmiştir.¹⁷

T.C. Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planına göre (2011), psikiyatri hemşireleri çocuk ve ergenlere yönelik toplum ruh sağlığı hizmetlerinin yürütülmesinde sağlık ekibinin önemli bir parçasıdır.¹⁸ Bu nedenle hemşirenin görevleri içinde siber zorbalığın ve siber mağduriyetin oluşmasını en az seviyeye indirmek, ergen siber zorbalığa uğradığında baş edebilme durumuna sahip olabildiğini sağlamak ve ergenin iyi bir ruh sağlığına sahip olabilmesi için gerekli çabaları göstermesi önemlidir. Bu bağlamda ruh sağlığı alanında çalışan hemşireler kişilerin yaşam deneyimindeki değişikliklere ve güçlüklerle adaptasyonunu sağlamalarına yardımcı olmak için özel beceriler ve kişiler arası teknikler kullanır.¹⁹

Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet ve depresyonun olumsuz sonuçlarını en aza indirmek, konu ile ilgili çözümler üretmek, etkili müdahale programları geliştirmek için çalışmalar yapmak önemlidir. Siber zorbalık, siber mağduriyet ve depresyon düzeyini etkileyen faktörleri belirleyerek çeşitli önleme programlarının geliştirilmesine katkı sağlanması, öz bildirim yoluyla farkındalık sağlanarak öğrencilerin bilinçlendirilmesi, gençlerin bu konuyu tanımaları ve teknolojiyi daha sağlıklı kullanabilmeleri için konu ile ilgili araştırmaların yapılması önemlidir. Konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçların literatüre katkı sağlayacağı ve yapılacak yeni çalışmaların ise önünü açması beklenmektedir.

Bu amaçla çalışma lise öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi ve bu değişkenleri etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla tanımlayıcı kesitsel olarak yapılmıştır.

Araştırmanın soruları

- Demografik özelliklere göre siber zorbalık, siber mağduriyet ve depresyon düzeyleri arasında fark var mıdır?
- Anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aile tutumu ile siber zorbalık, siber mağduriyet ve depresyon düzeyleri arasında fark var mıdır?
- Bilgisayar, sosyal medya ve internet kullanımının amacı ile siber zorbalık, siber mağduriyet ve depresyon düzeyleri arasında fark var mıdır?
- Çökkün mutsuz hissetme, siber zorbalığa uğradığında uzmana başvurma, siber zorbalığa uğradığında baş edebilme durumu, siber zorbalığa uğradığını ebeveynlerine söyleme, siber zorbalığa uğrama sonrası yardım alma durumuna göre siber zorbalık, siber mağduriyet ve depresyon düzeyleri arasında fark var mıdır?
- Siber zorbalık, siber mağduriyet ve depresyon düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın tipi

Araştırma tanımlayıcı kesitsel tipte bir çalışmadır.

Araştırmanın evreni ve örnekleme

Çalışma 2021-2022 eğitim öğretim yılında 15.01.2022- 15.04.2022 tarihleri arasında yapılmıştır. Örneklem büyüklüğü evreni bilinen örnekleme yöntemi ile hesap edilmiştir. Batıda bir ilin Merkez ilçesinde okuyan toplam 5686 lise öğrencisi araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Örneklem büyüklüğü evreni bilinen örnekleme yöntemi ile hesap edilmiştir. Hedef kitledeki birey sayısı bilindiği için $n = N \cdot t^2 \cdot pq / d^2 (N-1) + t^2 \cdot pq$ formülü kullanılarak 359 öğrencinin örnekleme alınması gerektiği hesaplanmıştır. Olası kayıplarda göz önüne alınarak %30 yedek eklenmiştir. Buna göre 466 kişiye ulaşılması planlanmıştır. Örnekleme alınacak öğrencilerin liselere göre tabakalması yapılmış ve bu durumda Anadolu liselerinde 301 (toplam öğrenci 3677), meslek liselerinde 124 (toplam öğrenci 1511), imam hatip liselerinde 41 (toplam öğrenci 498) öğrenciye ulaşılması hedeflenmiştir.

Öğrencilere uygulanacak olan anket formu ve ölçekler, araştırma yapılacak okulların derslik, konferans salonu, laboratuvar gibi uygun olan salonlarında yapılmıştır. Anketler öğrencilere toplu bir şekilde dağıtılıp bitirilen anketler birinci isim araştırmacı tarafından toplanmıştır. Eğer anketler eksik doldurulmuş ise araştırmacı tarafından ilgili öğrenciye verilerek tamamlamaları sağlanmıştır. Araştırma verileri Salı ve Perşembe günleri 08:30-17:00 saatleri arasında toplanmıştır. Çalışma yürütülürken katılımcıların veya kurumun günlük rutinlerinin etkilenmesi engellenmiştir. Anket doldurma süresi yaklaşık 30 dakika sürmüştür. Veriler toplanırken katılımcılar 18 yaşından küçük olduğu için katılımcılara araştırma ile ilgili sözlü bilgi verilmiştir ve veli onam formu da doldurulmuştur. Çalışma; anketi eksik doldurma, yarıda bırakma vb. gibi kayıplar nedeniyle 445 öğrenci ile tamamlanmıştır. Araştırmaya alınma kriteri olarak; batıdaki bir ilin merkez ilçesindeki liselerde öğrenci olmak, araştırmadan dışlanma kriteri olarak ise depresyon tanısı almış olmak, ruhsal bir rahatsızlığa sahip olmak, görme ve işitme engeli olmak belirlenmiştir.

Veri toplama araçları

Veriler anket formu, Siber Zorbalık Ölçeği, Siber Mağduriyet Ölçeği ve Beck Depresyon Ölçeği kullanılarak toplanmıştır.

Anket Formu, ilgili literatür incelenerek oluşturulan ankete katılan öğrencilerin sosyodemografik özelliklerini içeren 17 sorudan oluşan bir formdur.^{10,12,13,15,16}

Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ), Arıca, Kınay ve Tanrıku tarafından 2012 yılında geliştirilmiş olup 24 maddeden oluşmaktadır.²⁰ Ölçek dördü (Hiçbir zaman, Bazen, Çoğu zaman, Her zaman) gösterge çizelgesi ile yanıtlanmaktadır. Ölçekte "Hiçbir zaman" seçeneği bir puan, "Her zaman" seçeneği ise dört puan olarak hesaplanmaktadır. Ölçekten en az 24 puan, en fazla 96 puan alınmaktadır. Toplam puanın yükselmesi siber zorbalığın arttığını göstermektedir. Ölçeğin tümü için Cronbach Alfa katsayısı 0,95 olarak; test-tekrar test güvenilirlik çalışması 0,70 bulunmuştur. Bu

çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı 0,94 olarak hesaplanmıştır.

Siber Mağduriyet Ölçeği (SMÖ), Arıca, Tanrıku ve Kınay tarafından 2012 yılında geliştirilen bir öz bildirim ölçeğidir. 24 maddelik tek alt boyuttan oluşan ölçekte yanıtlar; 1= Evet, 2= Hayır olarak derecelendirilir. Ölçekten 24-48 arası puan alınır. Toplam puanın artması siber mağduriyetin arttığını göstermektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı 0,89, test-tekrar test korelasyonu ise 0,75'tir.²¹ Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı 0,92 olarak bulunmuştur.

Beck Depresyon Envanteri (BDÖ), Beck tarafından adolesan ve erişkinlerde depresyonun davranışsal bulgularını ölçmek amacıyla 1961 yılında geliştirilmiştir.²² Hisli tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçek kişilerde depresyon düzeyini ölçmektedir. Korelasyon katsayıları sırayla $r=.80$ ve $r=.74$ olarak bulunmuştur.²³ Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında kesme puanı 17 olarak kabul edilmiştir. Ölçekten alınan puan 0-63 arasındadır. Ölçeğin derecelendirilmesi dördü Likert olarak yapılmaktadır. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı 0,89 olarak bulunmuştur.

Verilerin analizi

Araştırmanın verileri SPSS 22.0 (Statistical Package for the Social Sciences) paket programından faydalanılarak değerlendirilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler; kategorik değişkenler için sayı ve yüzde, nicel değişkenler için ortalama±standart sapma, minimum, maksimum ve range olarak verilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov Smirnov testi ile analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin bir kısmı normal dağılım göstermediği için değerlendirmede non-parametrik testlerden de yararlanılmıştır. Nicel değişkenlerin karşılaştırılmasında parametrik olmayan testlerden iki grup karşılaştırmalarında, Mann Whitney U testi, ikiden fazla grup karşılaştırmalarında ise Kruskal Wallis testi ve Tek yönlü varyans analizi (ANOVA), gruplar arasında fark bulunduğunda ise farkı yaratan grupların

belirlenmesinde düzeltilmiş Bonferroni testi kullanılmıştır. Sürekli değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için ise korelasyon analizi uygulanmıştır. Ölçek toplam puanları arasındaki ilişkiler Spearman Korelasyon Analizi ile incelenmiştir. $p < 0,05$ değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Araştırmanın etik boyutu

Araştırmanın yürütülebilmesi için bir devlet üniversitesinin Girişimsel Olmayan Etik Kurulunun onayı (Sayı:50107718-050.99, No:2020/202) ve araştırmanın yapıldığı batıdaki bir ilin İl Milli Eğitim Müdürlüğünden kurum izni (Sayı: E-16605029-44-41328141) alınmıştır. Katılımcılar 18 yaşından küçük olduğu için veli onam formlarının aileler tarafından doldurulması sağlanmış olup aynı zamanda öğrencilerde sözlü onay alınmıştır.

Bulgular

Çalışmaya katılan öğrencilerin %58,4'ünün (n=260) kadın, yaş ortalamalarının $15,99 \pm 1,13$ yıl olduğu ve %64,7'sinin (n=288) anadolu lisesinde okuduğu bulunmuştur. Katılımcıların %55,1'inin (n=245) gelirinin giderine denk olduğu, %71,5'inin (n=318) büyükşehirde ve %94,6'sının (n=421) ailesi ile birlikte yaşadığı belirlenmiştir. Katılımcıların anne eğitiminin %50,4'ünün (n=224), baba eğitiminin % 42,3'ünün (n=188) ilkökul ve altı olduğu bulunmuştur. Katılımcıların %59,9'unun (n=266) otoriter, %5,4'ünün (n=24) ilgisiz, %3,0'mının (n=14) ilgili aile tutumuna sahip olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların bilgisayar kullanım sürelerinin %32,5'inin (n=145) 1-3 saat, sosyal medya giriş sayısının %75,1'inin (n=334) günde birkaç defa, interneti kullanım amaçlarının % 67,2' sinin (n=299) ders çalışmak olduğu bulunmuştur.

Katılımcıların siber zorbalığa uğradıklarında %83,1'inin (n=370) çökkün/mutsuz hissettiği, %17,8'inin (n=79) uzmana başvurduğu, %60,9'unun (n=271) bu durumla baş edebildiği, %62,9'unun (n=280) siber zorbalığa uğradığını ebeveynlerine söylediği ve %12,1' inin (n=54) siber zorbalığa uğrama sonrası yardım aldığı bulunmuştur.

Katılımcıların SZÖ toplam puan ortalaması $27,93 \pm 7,81$ (min=24, max=96), SMÖ toplam puan ortalaması $43,64 \pm 5,27$ (min=24,max=48) ve BDÖ toplam puan ortalaması $17,90 \pm 10,29$ (min=0, max=51) olarak bulunmuştur.

Katılımcıların SZÖ toplam puan ortalaması bakımından; erkeklerin ($\bar{X}=29,8 \pm 9,7$), anadolu lisesinde okuyanların ($\bar{X}=28,7 \pm 8,6$) ve geliri giderinden fazla olanların ortalaması ($\bar{X}=28,7 \pm 8,1$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir. Katılımcıların yaşları ile SZÖ toplam puanları arasında pozitif yönde zayıf doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=0,125, p=0,008$) (Tablo 1).

Katılımcıların SMÖ toplam puan ortalaması bakımından anadolu lisesinde okuyanların ortalaması ($\bar{X}=42,9 \pm 5,5$) diğer okullarda okuyanların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşüktür (Tablo 1).

Katılımcıların BDÖ toplam puan ortalaması bakımından kadınların ortalaması ($\bar{X}=20,3 \pm 10,4$) erkeklerin ortalamasından ($\bar{X}=14,5 \pm 9,1$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir (Tablo 1).

Katılımcıların SZÖ toplam puan ortalaması bakımından anne eğitim durumu ilkökul ve altı olanların ortalaması ($\bar{X}=26,9 \pm 7,1$) diğer eğitim düzeylerinin ortalamasından, baba eğitim durumu ilkökul ve altı olanların ortalaması ($\bar{X}=26,6 \pm 6,1$) diğer eğitim düzeylerinin ortalamasından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşüktür (Tablo 2).

Katılımcıların SMÖ toplam puan ortalaması bakımından anne eğitim durumu ilkökul ve altı olanların ortalaması ($\bar{X}=44,4 \pm 4,9$) diğer eğitim düzeylerinin ortalamasından, baba eğitim durumu ilkökul ve altı olanların ortalaması ($\bar{X}=44,2 \pm 5,3$) diğer eğitim düzeylerinin ortalamasından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir (Tablo 2).

Katılımcıların BDÖ toplam puan ortalaması bakımından anne eğitim durumu ilkökul ve altı olanların ortalaması ($\bar{X}=16,8 \pm 10,8$) diğer eğitim düzeylerinin ortalamasından anlamlı düzeyde düşüktür. Aile tutumu ilgisiz olanların BDÖ toplam

puan ortalaması ($\bar{X}=23,7\pm9,8$), otoriter ($\bar{X}=17,0\pm10,2$), ilgili ($\bar{X}=16,5\pm10,2$) ve yanıt vermeyenlerin ($\bar{X}=18,7\pm9,9$) ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir (Tablo 2).

Katılımcıların SZÖ toplam puan ortalaması bakımından bilgisayar kullanım süresi 5 saat ve üzeri olanların ortalaması ($\bar{X}=30,2\pm9,7$) diğer kullanım sürelerinin ortalamasından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde

yüksektir. SZÖ toplam puan ortalaması bakımından internet kullanım amacı film izlemek olanların ortalaması ($\bar{X}=28,6\pm7,8$), sosyal ağlar olanların ortalaması ($\bar{X}=28,2\pm7,2$), eğlence olanların ortalaması ($\bar{X}=28,5\pm7,9$) ve alışveriş olanların ortalaması ($\bar{X}=28,7\pm7,9$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (Tablo 3).

Tablo 1. Katılımcıların demografik özelliklerine göre Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ), Siber Mağduriyet Ölçeği (SMÖ) ve Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması (n=445)

Demografik Özellikler	n	SZÖ Toplam Puan			SMÖ Toplam Puan			BDÖ Toplam Puan		
		$\bar{X} \pm SS$	Test, p	Fark	$\bar{X} \pm SS$	Test, p	Fark	$\bar{X} \pm SS$	Test, p	Fark
Yaş	445		0,125 [†] 0,008			-0,081 [†] 0,089			0,023 [†] 0,445	
Cinsiyet										
Kadın ^a	260	26,6±5,8	-3,022 [†]	a<b	43,7±4,9	-0,731 [†]	-	20,3±10,4	-5,550 [†]	a<b
Erkek ^b	185	29,8±9,7	0,003		43,5±5,7	0,465		14,5±9,1	<0,001	
Okul Türü										
Anadolu lisesi ^a	288	28,7±8,6	20,271 [‡]	a>b	42,9±5,5	22,436 [‡]	a<b	18,5±9,8	4,762 [‡]	-
Meslek lisesi ^b	118	26,7±6,7	<0,001	a>c	45,1±4,6	<0,001	a<c	16,6±11,6	0,092	
İmam hatip lisesi ^c	39	25,7±2,4			44,9±4,2			17,4±9,1		
Gelir Düzeyi										
Gelir giderden fazla ^a	124	28,7±8,1	6,033 [‡]	a>c	43,3±5,0	5,220 [‡]	-	17,2±10,0	2,716 [§]	-
Gelir gidere denk ^b	245	27,9±8,3	0,049		44,3±4,9	0,074		17,5±9,5	0,067	
Gelir giderden az ^c	76	26,7±4,6			42,3±6,6			20,4±12,7		
İkamet Yeri										
Köy	30	26,1±3,6	2,689 [‡]	-	44,7±4,4	1,045 [‡]	-	19,0±11,8	1,623 [‡]	-
Şehir	97	27,9±7,7	0,261		43,3±5,4	0,593		16,7±10,0	0,444	
Büyükşehir	318	28,1±8,1			43,7±5,3			18,2±10,2		
Birlikte Yaşadığı Kişi										
Aile	421	28,0±7,8	-1,006 [†]	-	43,7±5,2	-0,886 [†]	-	17,8±10,2	-0,317 [†]	-
Yurt	24	26,8±6,7	0,315		42,9±5,4	0,370		18,8±11,8	0,751	

[†] Mann-Whitney U Testi, [‡] Kruskal-Wallis H Testi, [§] One way ANOVA, [¶] Spearman Korelasyon Analizi

Katılımcıların SMÖ toplam puan ortalaması bakımından bilgisayar kullanım süresi 5 saat ve üzeri olanların ortalaması diğer sürelerin ortalamasından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük, 1 saatten az olanların ortalaması ($\bar{X}=46,2\pm2,8$) ise 4-5 saat olanlardan ($\bar{X}=43,6\pm4,7$) anlamlı düzeyde yüksektir. SMÖ toplam puan ortalaması bakımından sosyal medya kullanımı birkaç günde bir olanların ortalaması

($\bar{X}=45,4\pm4,2$), günde birkaç defa ($\bar{X}=43,9\pm5,8$) ve günde bir defa ($\bar{X}=43,3\pm5,2$) olanların ortalamasından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir. SMÖ toplam puan ortalaması bakımından internet kullanım amacı film izlemek olanların ortalaması ($\bar{X}=43,0\pm5,5$), sosyal ağlar olanların ortalaması ($\bar{X}=43,1\pm5,3$), eğlence olanların ortalaması

($\bar{X}=43,1\pm5,5$), alışveriş olanların ortalaması ($\bar{X}=42,6\pm5,6$), müzik dinleme olanların ortalaması ($\bar{X}=43,2\pm5,4$) ve haber okuma olanların ortalaması ($\bar{X}=42,5\pm5,7$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük çıkmıştır (Tablo 3).

Tablo 2. Katılımcıların anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve aile tutumlarına göre Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ), Siber Mağduriyet Ölçeği (SMÖ) ve Depresyon Ölçeği (BDÖ) toplam puanları bakımından karşılaştırılma sonuçları (n=445)

	n	SZÖ Toplam Puan			SMÖ Toplam Puan			BDÖ Toplam Puan		
		$\bar{X} \pm SS$	Test, p	Fark	$\bar{X} \pm SS$	Test, p	Fark	$\bar{X} \pm SS$	Test, p	Fark
Anne Eğitim Durumu										
İlkokul ve altı ^a	224	26,9±7,1	13,335 [†]	a<b	44,4±4,9	12,846 [†]	a>b	16,8±10,8	7,747 [†]	a<b
Ortaokul ^b	130	29,2±9,1	0,001	a<c	42,7±5,5	0,002	a>c	18,9±9,4	0,021	a<c
Lise ve üstü ^c	91	28,6±7,1			43,6±5,5			18,9±10,0		
Baba Eğitim Durumu										
İlkokul ve altı ^a	188	26,6±6,1	13,320 [†]	a<b	44,2±5,3	8,843 [†]	a>c	17,9±11,2	2,141 [†]	-
Ortaokul ^b	134	29,3±10,2	0,001	a<c	43,5±5,2	0,012		16,8±9,1	0,343	
Lise ve üstü ^c	123	28,3±6,7			42,9±5,2			18,9±9,9		
Aile Tutumu										
Otoriter ^a	266	27,9±7,8	0,682 [†]	-	43,8±4,4	2,681 [†]	-	17,0±10,2	12,215 [†]	a<b
İlgisiz ^b	24	29,3±9,9	0,877		41,5±5,4	0,443		23,7±9,8	0,007	c<b
İlgili ^c	14	28,2±7,2			43,6±5,3			16,5±10,2		d<b
Yanıt yok ^d	141	27,7±7,4			43,6±5,3			18,7±9,9		

[†] Kruskal-Wallis H Testi.

Tablo 3. Katılımcıların bilgisayar, sosyal medya kullanımı ve internet kullanım amaçlarına göre Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ), Siber Mağduriyet Ölçeği (SMÖ) ve Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) toplam puanları bakımından karşılaştırılma sonuçları (n=445)

	n	SZÖ Toplam Puan			SMÖ Toplam Puan			BDÖ Toplam Puan		
		$\bar{X} \pm SS$	Test, p	Fark	$\bar{X} \pm SS$	Test, p	Fark	$\bar{X} \pm SS$	Test, p	Fark
Bilgisayar Kullanımı										
1 saatten az ^a	38	27,8±11,8	20,800 [‡]	a<d	46,2±2,8	30,967 [‡]	a>c	13,3±9,0	15,501 [§]	a<c
1-3 saat ^b	145	26,3±4,3	<0,001	b<d	44,6±4,7	<0,001	a>d	15,1±9,6	<0,001	a<d
4-5 saat ^c	141	27,7±6,9		c<d	43,6±4,7		b>d	18,0±9,3		b<d
5 saat ve üzeri ^d	121	30,2±9,7			41,7±6,3		c>d	22,5±10,8		c<d
Sosyal Medya Kullanımı										
Günde birkaç defa ^a	334	28,7±9,2	2,313 [‡]	-	43,9±5,8	10,320 [‡]	a<c	17,8±12,1	1,954 [‡]	-
Günde 1 defa ^b	63	27,8±6,8	0,315		43,3±5,2	0,006	b<c	18,2±9,9	0,376	
Birkaç günde bir ^c	48	28,0±11,4			45,4±4,2			16,1±10,3		
İnternet Kullanım Amacı										
Ders Çalışmak										
Hayır ^a	146	28,9±9,8	-1,597 [†]	-	43,3±5,5	-0,814 [†]	-	18,4±10,3	-1,021 [†]	-
Evet ^b	299	27,5±6,6	0,110		43,8±5,1	0,416		17,6±10,2	0,307	
Film İzlemek										
Hayır ^a	164	26,8±7,7	-2,948 [†]	a<b	44,7±4,6	-3,694 [†]	a>b	16,5±9,9	-2,095 [†]	a<b

Evet ^b	281	28,6±7,8	0,003		43,0±5,5	<0,001		18,7±10,4	0,036	
Sosyal Ağlar										
Hayır ^a	117	27,3±9,3	-3,356 [†]	a<b	44,9±4,8	-3,808 [†]	a>b	15,9±9,8	-2,220 [†]	a<b
Evet ^b	328	28,2±7,2	0,001		43,1±5,3	<0,001		18,6±10,3	0,026	
Eğlence										
Hayır ^a	150	26,8±7,3	-3,162 [†]	a<b	44,6±4,4	-2,848 [†]	a>b	17,1±9,7	-0,926 [†]	-
Evet ^b	295	28,5±7,9	0,002		43,1±5,5	0,004		18,3±10,5	0,355	
Alışveriş										
Hayır ^a	262	27,3±7,6	-2,688 [†]	a<b	44,3±4,9	-3,819 [†]	a>b	17,5±10,0	-0,453 [†]	-
Evet ^b	183	28,7±7,9	0,007		42,6±5,6	<0,001		18,5±10,6	0,650	
Müzik										
Hayır ^a	116	27,6±9,2	-1,806 [†]	-	44,7±4,6	-2,756 [†]	a>b	14,3±9,0	-4,018 [†]	a<b
Evet ^b	329	28,0±7,2	0,071		43,2±5,4	0,006		19,2±10,4	<0,001	
Haber										
Hayır ^a	272	27,6±7,9	-1,725 [†]	-	44,3±4,8	-3,635 [†]	a>b	17,5±10,1	-0,575 [†]	-
Evet ^b	173	28,4±7,5	0,085		42,5±5,7	<0,001		18,4±10,5	0,565	

[†] Mann-Whitney U Testi, [‡] Kruskal-Wallis H Testi, [§] One way ANOVA

Katılımcıların BDÖ toplam puan ortalaması bakımından bilgisayar kullanım süresi 5 saat ve üzeri olanların ortalaması ($\bar{X}=22,5\pm10,8$), diğer sürelerin ortalamasından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek, 1 saatten az olanların ortalaması ($\bar{X}=13,3\pm9,0$) ise 4-5 saat olanlardan ($\bar{X}=18,0\pm9,3$) anlamlı düzeyde düşük çıkmıştır. BDÖ toplam puan ortalaması bakımından internet kullanım amacı film izlemek olanların ortalaması ($\bar{X}=18,7\pm10,4$) sosyal ağlar olanların ortalaması ($\bar{X}=18,6\pm10,3$) ve müzik dinlemek olanların ortalaması ($\bar{X}=19,2\pm10,4$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir (Tablo 3).

Katılımcıların siber zorbalığa uğradığını ebeveynlerine söyleyenlerin SZÖ toplam puan ortalaması ($\bar{X}=26,4\pm5,1$) söylemeyenlerin ortalamasından ($\bar{X}=30,4\pm10,5$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşüktür (Tablo 4).

Katılımcıların SMÖ toplam puan ortalaması bakımından çökkün mutsuz hissedenlerin ortalaması ($\bar{X}=43,2\pm5,3$) ve uzmana başvuranların ortalaması ($\bar{X}=41,3\pm6,6$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük, baş edebilme durumu olanların ortalaması ($\bar{X}=44,3\pm4,8$) ve siber zorbalığa

uğradığını ebeveynlerine söyleyenlerin ortalaması ($\bar{X}=44,7\pm4,4$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir (Tablo 4).

Katılımcıların BDÖ toplam puan ortalaması bakımından çökkün mutsuz hissedenlerin ortalaması ($\bar{X}=19,2\pm9,9$) ve uzmana başvuranların ortalaması ($\bar{X}=23,0\pm10,6$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek, baş edebildiğini söyleyenlerin ortalaması ($\bar{X}=15,2\pm9,0$) ve siber zorbalığa uğradığını ebeveynlerine söyleyenlerin ortalaması ($\bar{X}=16,8\pm9,5$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur (Tablo 4).

Yapılan korelasyon analizinde SZÖ toplam puanı ile SMÖ toplam puanı arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki ($r=-0,562$; $p<0,001$), SZÖ toplam puanı ile BDÖ toplam puanı arasında pozitif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki ($r=0,209$; $p<0,001$), SMÖ toplam puanı ile BDÖ toplam puanı arasında negatif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=-0,374$; $p<0,001$) (Tablo 5).

Tartışma

Araştırma lise öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi ve bu değişkenleri etkileyen

faktörleri belirlemek amacıyla tanımlayıcı kesitsel olarak yapılmıştır.

Tablo 4. Katılımcıların çökkün mutsuz hissetme, uzmana başvurma, baş edebilme durumu, siber zorbalığa uğradığını ebeveynlere söyleme ve siber zorbalığa uğrama sonrası yardım alma durumuna göre Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ), Siber Mağduriyet Ölçeği (SMÖ) ve Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) toplam puanları bakımından karşılaştırılma sonuçları (n=445)

	n	SZÖ Toplam Puan			SMÖ Toplam Puan			BDÖ Toplam Puan		
		$\bar{X} \pm SS$	Test, p	Fark	$\bar{X} \pm SS$	Test, p	Fark	$\bar{X} \pm SS$	Test, p	Fark
Çökkün Mutsuz Hissetme										
Evet ^a	370	27,7±6,6	-1,303 [†]	-	43,2±5,3	-4,756 [†]	a<b	19,2±9,9	-6,046 [†]	a>b
Hayır ^b	75	29,1±11,9	0,193		45,6±4,5	<0,001		11,7±9,9	<0,001	
Uzmana Başvurma										
Evet ^a	79	27,2±5,5	-0,312 [†]	-	41,3±6,6	-3,411 [†]	a<b	23,0±10,6	-4,553 [†]	a>b
Hayır ^b	306	28,1±8,2	0,755		44,1±4,7	0,001		16,8±9,8	<0,001	
Baş Edebilme Durumu										
Evet ^a	271	28,3±5,8	-0,974 [†]	-	44,3±4,8	-3,048 [†]	a>b	15,2±9,0	-6,682 [†]	a<b
Hayır ^b	174	27,3±9,7	0,330		42,6±5,7	0,002		22,0±10,7	<0,001	
Siber Zorbalığa Uğradığını Ebeveynlere Söyleme										
Evet ^a	280	26,4±5,1	-5,896 [†]	a<b	44,7±4,4	-5,087 [†]	a>b	16,8±9,5	-2,573 [†]	a<b
Hayır ^b	165	30,4±10,5	<0,001		41,8±6,0	<0,001		19,7±11,2	0,010	
Siber Zorbalığa Uğrama Sonrası Yardım Alma										
Evet ^a	54	26,3±3,3	-0,515 [†]	-	43,2±5,8	-0,278 [†]	-	18,4±12,9	-0,428 [†]	-
Hayır ^b	391	28,1±8,2	0,607		43,7±5,2	0,781		17,8±9,9	0,668	

[†] Mann-Whitney U Testi

Tablo 5. Katılımcıların Siber Zorbalık Ölçeği, Siber Mağduriyet Ölçeği ve Beck Depresyon Ölçeği toplam puanları arasındaki korelasyon analizi sonuçları

Ölçekler	Siber Mağduriyet Ölçeği	Beck Depresyon Ölçeği
Siber Zorbalık Ölçeği	-0,562 [†]	0,209 [†]
	<0,001	<0,001
Siber Mağduriyet Ölçeği	-	-0,374 [†]
		<0,001

[†] Spearman korelasyon analizi

Araştırmada erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla siber zorbalık yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu ile ilgili olarak alanyazın çalışmalarında farklı sonuçlar bildirilmektedir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla siber zorbalık yaptıklarını bildiren alanyazın çalışmaları olduğu gibi²⁴⁻²⁶ kızların erkeklerden daha fazla siber zorbalık yaptığını²⁷ bildiren çalışma da mevcuttur. Cinsiyetler arasında herhangi bir farklılık olmadığını bildiren çalışmalar

da bulunmaktadır.²⁸⁻³¹ Siber zorbalığın cinsiyetler açısından farklılık göstermesinin nedeni ölçme araçlarının ve örneklem farklılığından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca erkek öğrencilerin daha fazla siber zorbalık yapmalarının sebebi ebeveynleri tarafından yaptıkları davranışların onaylanması olabilir. Bu durum toplumumuzun toplumsal cinsiyet atıfları nedeni ile erkeklere atfedilen rollere ilişkin farklı tutumlarından kaynaklanıyor olabilir.

Anadolu lisesindeki öğrencilerin meslek lisesi ve imam hatip lisesindeki öğrencilerden daha fazla siber zorbalık davranışı gösterdiği bulunmuştur. Özer ve Şad'ın lise öğrencilerinde siber zorbalık ve okul tükenmişliğini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada anadolu lisesinde öğrenim gören öğrencilerin meslek lisesi ve imam hatip lisesinde öğrenim gören öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık davranışı yaptıklarını bildirmişlerdir.³² Bu bulgu çalışmamızla

benzerlik göstermektedir. Bunun nedeni anadolu lisesinde öğrenim gören öğrencilerin başarı düzeyinin yüksek olması ve internete ulaşımının kolay olmasından kaynaklanıyor olabilir. Çalışma bulgumuzun aksine farklı çalışmalarda siber zorbalık davranışlarının okul türüne göre farklılık göstermediğini bildiren çalışmalar da bulunmaktadır.^{28,33,34} Okul türü ve siber zorbalık davranışı ile ilgili çalışma bulgularının farklılık göstermesi örneklem grubu, çalışma bölgesi ve kullanılan ölçme araçlarının farklılığından kaynaklanıyor olabilir.

Çalışmada ailesinin gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerin ailesinin gelir düzeyi düşük olan öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık davranışı gösterdiği bulunmuştur. Bunun nedeni olarak gelir düzeyinin artmasına bağlı olarak öğrencinin kişisel bilgisayar ve cep telefonuna erişiminin kolay olması düşünülmüştür. Bu bulgu alanyazın çalışma bulguları ile benzerlik göstermektedir.^{25,31,35}

Araştırmada öğrencilerin yaşları arttıkça siber zorbalık davranışlarının da arttığı bulunmuştur. Bunun nedeni yaşın ilerlemesi ile öğrencilerin kendine güvenlerinin artması ve kendilerini daha güçlü algılamalarından kaynaklanıyor olabilir. Bu bulgu ile tutarlılık gösteren çalışmalar mevcuttur.³⁵⁻³⁷ Ergenlerle yapılan başka çalışmalarda çalışma bulgumuzun aksine yaşın artmasıyla siber zorbalık davranışının azaldığı bildirilmiştir.^{34,38} Yaş ile siber zorbalık davranışı arasındaki farklılığın nedeni olarak; araştırmanın yapıldığı bölgelerin ve araştırmalarda kullanılan ölçeklerin farklılığı olabileceği düşünülmüştür. Siber zorbalık sonucunda benlik saygısı ve stresle baş etme yöntemlerini belirlemek amacıyla yapılan bir çalışmada yaş ve siber zorba olma arasında bir ilişki bulunmamıştır.³⁹

Araştırmamızda meslek lisesindeki öğrencilerin anadolu lisesindeki öğrencilere göre daha fazla siber mağduriyet yaşadıkları bulunmuştur. Bu sonuç bir diğer çalışma bulgumuz olan anadolu lisesinde okuyanların daha fazla siber zorbalık yaptıkları bulgusu ile benzer niteliktedir. Çalışma bulgumuzun aksine Durna çalışmasında anadolu lisesi öğrencilerinin daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarını bildirmiştir.¹⁶ Bunun nedeni;

meslek liselerinde okuyan öğrencilerin sosyo ekonomik seviyelerinin ve aile eğitimlerinin düşük olması nedeniyle daha fazla siber mağduriyete açık hale gelmelerinden kaynaklanmış olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

Katılımcıların cinsiyet, gelir düzeyi, ikamet yeri, birlikte yaşadığı kişi ve yaşlarına göre Siber Mağduriyet Ölçeği toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır. Taştekin ve Bayhan'ın ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyeti belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada siber mağduriyet toplam puanı ile cinsiyet ve yaş grupları arasında fark bulmazken; gelir düzeyi yüksek olanların daha fazla siber mağduriyet yaşadığı sonucuna ulaşmıştır.³⁵ Slonje ve Smith yaptıkları çalışmada siber mağduriyetin yaşa göre farklılık göstermediğini bulmuşlardır.²⁹ Pekşen Süslü'nün yapmış olduğu çalışmada da siber mağduriyet puanı ile cinsiyetler arasında bir fark tespit edilmemiştir.⁴⁰ Alanyazın çalışma bulguları çalışmamızla tutarlılık göstermektedir. Siber mağduriyetin yaşa göre farklılık göstermemesinin nedeni her yaş grubunun internet kullanıcısı olmasından ve teknolojik araçlara kolay erişimlerinden kaynaklanıyor olabilir.

Çalışmada kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla depresyon riski yaşadıkları bulgulanmıştır. Durna öğrencilerin yaşadığı siber zorbalık ve siber mağduriyet sıklığını belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında depresyon ile cinsiyet arasında anlamlı fark tespit edilemediğini bildirmiştir.¹⁶ Kadın öğrencilerin daha fazla depresyon riski yaşamalarının nedeni daha az sosyal destek almalarından, biyolojik özelliklerinden, toplumsal cinsiyet rollerinden, toplumumuzun kadınlara atfettiği toplumsal cinsiyete yönelik atıflarından kaynaklanıyor olabilir.

Çalışmada anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu ilkökul ve altı olanların daha az siber zorbalık yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Erdoğan dijital okuryazarlık ve siber zorbalık ile ilgili yaptığı çalışmada anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu arttıkça siber zorbalık davranışının azaldığını bulmuştur.³⁰ Akbaba ve Eroğlu'da yapmış

olduğu çalışmada anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu düşük olanların daha çok siber zorbalık yaptıklarını bulmuşlardır.⁴¹ Serin'in ergenlerle gerçekleştirdiği çalışmasında annesi master/doktora düzeyinde eğitilmiş olan öğrencilerin annesi ilkököl mezunu olan öğrencilerden daha fazla siber zorbalık yaptıkları, babası sadece okuryazar olan öğrencilerin babası ilkököl mezunu olanlardan daha fazla siber zorbalık yaptıklarını bulmuştur.⁴² Toraman ve Ertuğrul Usta anne eğitim durumu ve baba eğitim durumunun öğrencilerin siber zorbalık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark yaratmadığını aktarmışlardır.⁴³ Bulgulardaki farklılığın nedeni araştırmanın yapıldığı bölgelerin farklılığından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca araştırmaya katılan ergenlerin gerçek bilgileri paylaşmamaları da bu sonuçta etkili olmuş olabilir.

Katılımcıların aile tutumuna göre Siber Zorbalık Ölçeği toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır. Çalışma bulgumuz alanyazın çalışma bulguları ile tutarlılık göstermemektedir. Nitekim yapılan bir çalışmada ailesini ilgisiz ve demokratik aile olarak tanımlayan öğrencilerin siber zorbalık ortalamasının daha yüksek olduğu bulunmuştur.⁴⁴ Farklı bir çalışmada da ihmalkar ve otoriter tutumu olan ailelerin çocuklarının siber zorba olma olasılığının daha yüksek olduğu bildirilmiştir.⁴⁵

Çalışmada anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu ilkököl ve altı olan öğrencilerin daha fazla siber mağduriyet yaşadıkları bulunmuştur. Bu sonuç diğer çalışma bulgumuz olan anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu ilkököl ve altı olan öğrencilerin daha az siber zorbalık yaptıkları sonucu ile benzerlik göstermektedir.

İnterneti film izleme, sosyal ağlar, eğlence ve alışveriş yapmak için kullanan katılımcıların daha fazla siber zorbalık yaptıkları bulunmuştur. Bunun nedeni internette güvenli ortamın olmamasından ve öğrencilerin denetimsiz olarak internet kullanmasından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca internet kullanım süresi 5 saat ve üzeri olan katılımcıların daha fazla siber zorbalık

yaptıkları bulunmuştur. Bu bulgu literatür bulguları ile tutarlılık göstermektedir.^{35,42,46} İnternet kullanım amacı film izlemek, sosyal ağlara girmek, eğlence ve alışveriş yapmak olanların daha fazla siber zorbalık yaptıkları belirlenmiştir. Twyman ve arkadaşlarının ergenlerle yapmış oldukları çalışmada siber zorba ve siber mağdur olanların bilgisayar ortamındaki sosyal aktivitelerde daha fazla bulduklarını bildirmişlerdir.⁴⁷

Çalışmamızda günlük bilgisayar kullanım süresi bir saatten az olan öğrencilerin ve sosyal medya kullanımı birkaç günde bir olanların daha fazla siber mağduriyet yaşadıkları belirlenmiştir. Bu bulgunun tersini bildiren çalışma da mevcuttur. Yapılan bir çalışmada 3 saat üstü internet kullanımı olan katılımcıların 0-3 saat arası internet kullananlara göre daha yüksek düzeyde siber mağduriyet yaşadıkları tespit edilmiştir.¹⁷ Bunun nedeni internet ortamında daha az vakit geçiren öğrencilerin siber mağduriyet ile nasıl baş edebileceklerini bilememelerinden kaynaklanıyor olabilir.

İnternet kullanım amacı film izlemek, sosyal ağlara girmek, eğlence, alışveriş yapmak, müzik dinlemek ve haber okumak olan katılımcıların daha az siber mağduriyet yaşadıkları bulunmuştur. Bunun nedeni güvenli olmayan internet sitelerinden ve internet sitelerinin denetimsizliğinden kaynaklanıyor olabilir. Serin'in ergenler, öğretmenler ve okul yöneticileri ile gerçekleştirdiği çalışmasında internette günde beş saat ve daha fazla zaman geçiren öğrencilerin internette daha az süre zaman geçiren öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla siber zorbalık davranışları gösterdikleri ve daha fazla siber mağdur oldukları sonucuna ulaşmıştır.⁴² Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyeti yordayan risk etmenlerini belirlemek amacıyla 606 örneklem ile gerçekleştirilen bir çalışmada ise zorbalık ve mağduriyet düzeylerinin haftalık internet kullanımı açısından farklılaşmadığı bildirilmiştir.³¹

Katılımcıların internet kullanım amacı film izleme, sosyal ağlar ve müzik dinleme durumuna göre Beck Depresyon Ölçeği toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Bilgisayar kullanım

süresi 5 saat ve üzeri olan katılımcıların daha fazla depresyon riski yaşadıkları bulunmuştur. Bunun nedeni siber zorba olma ihtimali yüksek olanların 5 saat ve üzeri bilgisayar kullanımından dolayı ve siber zorbalık sonucunda oluşan çökkün ve mutsuz hissetmelerinden kaynaklanıyor olabilir. Çalışmada internet kullanım amacı film izlemek, sosyal ağları kullanmak ve müzik dinlemek olan katılımcıların daha fazla depresyon riski yaşadıkları bulunmuştur. Bunun nedeni öğrencinin kendini yalnız hissetmesinden dolayı internet tabanlı ortamları sosyalleşmek amacıyla kullanmasından kaynaklanıyor olabilir.

Siber zorbalığa uğradığını ebeveynlerine söylemeyen katılımcıların daha fazla siber zorba oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ailesi tarafından yargılanacağı belkide internet kullanımına sınır getirileceği düşüncesi ile ergen siber zorbalık yaptığını ailesine söylememekte bu da sosyal kontrol olayını kaldırdığı için ergenin daha fazla zorba olmasına neden oluyor olabilir. Nitekim yapılan bir çalışmada siber mağdur olma durumunda stresle baş etmek amacıyla sosyal destek arayarak planlı bir problem çözme becerisinin kazanılabileceği aktarılmıştır.³⁹

Çalışmada çökkün mutsuz hisseden, uzmana başvuran, siber zorbalıkla baş edemeyen, siber zorbalığa uğradığını ebeveynine söylemeyenlerin daha fazla depresyon riski yaşadıkları bulunmuştur. Siber zorbalık sonucu başedebilme durumu olmayanlar siber zorbalığın olumsuz etkilerini daha fazla yaşıyor olabilirler. Serin yapmış olduğu çalışmada, mağdur kişinin psikolojik olarak etkilenecek yara aldığı, öfke, mutsuzluk, çaresizlik, kızgınlık, depresyon gibi olumsuz duygular ve yakın çevre ile ilgili ilişkilerinde problemlerin bir sorun olarak ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir.⁴²

Çalışmamızda siber zorbalık davranışı arttıkça daha az siber mağduriyet yaşandığı sonucu çıkmıştır. Çalışma bulgumuza benzer şekilde Akkurt Nurtan çalışmasında siber zorbalık ile siber mağduriyet arasında negatif ilişki olduğunu belirtmiştir.⁴⁸ Bunun nedeni her iki çalışmada da örneklem grubunu ergenlerin oluşturması ve veri toplama araçlarının aynı olmasından kaynaklanıyor

olabilir. Çünkü alanyazın çalışmaları incelendiğinde çalışma bulgumuzun aksine siber zorbalık arttıkça siber mağduriyetinde arttığını bildiren çalışmalar da bulunmaktadır.^{49,50}

Çalışmamızda siber zorbalık arttıkça depresyon riskinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma bulgumuz alanyazın çalışma bulguları ile benzerlik göstermektedir.⁵¹⁻⁵⁴

Çalışmamızda siber mağduriyet arttıkça depresyon riskinin azaldığı sonucu bulunmuştur. Bunun nedeni siber mağduriyet yaşayanların zamanla siber mağduriyet ile baş edebilmeyi başarıyor olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Nitekim Vietnam'da 1492 örneklem grubuyla gerçekleştirilen çalışmada siber mağduriyet yaygınlığı ve bunun depresyon ile ilişkisi araştırılmıştır. Siber mağduriyet yaşayan öğrencilerin depresyon belirtileri gösterme olasılığının 1.81 kat daha yüksek olduğu bulunmuştur.⁵⁵ Siber zorbalık ve siber mağduriyet sıklığı ile anksiyete ve depresyon riskinin bağlantısını incelemek amacıyla 460 ergen ile yapılan çalışmada siber mağduriyet puanı ile anksiyete ve depresyon riski arasında pozitif ilişki bildirilmiştir.¹⁶

Bu çalışmanın sonuçları ergenlerin büyük çoğunluğunun siber zorbalığa uğraması sonucunda çökkün ve mutsuz hissettiğini, neredeyse tamamının siber zorbalığa uğradığında uzmana başvurmadığını ortaya koymaktadır. Çalışmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık davranışı gösterdikleri bulunmuştur. Bilgisayar kullanım süresi 5 saat ve üzeri olanların siber zorbalık davranışı göstermelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Çalışma sonuçlarının alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın sınırlılıkları

Araştırmanın yapıldığı okulların tespit edilmesinde var olan öğrenci sayısı, ulaşılabilirliği gibi kısıtlar dikkate alınmıştır. Araştırma sonuçları araştırmada kullanılan ölçekler ve istatistiksel veriler ile sınırlıdır. Sonuçlar batıdaki bir ilin öğrencileri ile sınırlı olup bütün ülkedeki öğrencilere genellenemez. Ayrıca araştırmanın desenide

bir sınırlılık olarak kabul edilebilir. Örneğin dışlama kriteri olarak depresyon tanısı almış olmanın kabul edilmesi bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Çalışmamızda siber zorbalığa uğrayan kadın öğrencilerin daha fazla depresyon riski yaşadığı bulunmuştur. Anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu ilkökul ve altı olan katılımcıların daha az siber zorbalık yaptıkları daha fazla siber mağduriyet yaşadıkları belirlenmiştir. Bilgisayar kullanım süresi 5 saat ve üzeri olanların siber zorbalık davranışı göstermeleri daha yüksektir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin sosyal medya kullanımı birkaç günde bir olanların daha fazla siber mağduriyet yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. İnternet kullanım amacı film izlemek, sosyal ağlar, eğlence, alışveriş, müzik dinlemek ve haber okumak olmayan öğrenciler daha az siber mağduriyet yaşamaktadırlar. Çalışmaya katılan öğrencilerden bilgisayar kullanım süresi 5 saat ve üzeri olanların daha fazla depresyon riski yaşamışlardır. Siber zorbalığa uğradığını ebeveynlerine söylemeyen ergenler daha fazla siber zorbalık davranışı göstermektedirler. Siber mağduriyet sonrası çökkün mutsuz hissetmeyenler daha fazla siber mağduriyet yaşamaktadırlar. Siber zorbalık arttıkça siber mağduriyet azalmakta, depresyon riski artmaktadır. Siber mağduriyet arttığında ise depresyon riski azalmaktadır.

Siber zorbalık sonucunda oluşabilecek risklerle mücadelede yasaklayıcı önlemler yerine bilinçlendirme ve farkındalık çalışmalarının artırılmasının daha yararlı olduğu bildirilmektedir.⁵⁶ Siber zorbalık her geçen gün yeni uygulamalar ve mobil cihazların geliştirilen özellikleri ile çevrimiçi ortamlarda çoğalmaktadır.⁵⁷ Siber zorbalık sonucunda mağdur olan kişiye yaşayabileceği depresyon belirtilerini fark etmesi için eğitimler verilebilir. Etkili baş etme yöntemleri okullarda okul hemşiresi, öğretmenler ve okul yönetiminin işbirliği ile broşür ve afiş olarak hazırlanabilir. Öğrencilere verilecek olan eğitimlerin yanında ailelere de bilgilendirici eğitimler verilerek çocuklarının denetimli ve güvenli

şekilde internet ortamında bulunması sağlanabilir. Öğrencilerin günlük bilgisayar kullanım süresinin yeterli düzeyde olması için aileler ile iletişim kurulabilir. İnterneti ve sosyal medya hesabını nasıl kullanacakları konusunda aileler çocuklarına rehber olup sık sık kontrol edebilirler. Öğrencilere siber zorbalık ile ilgili gerekli olan eğitimler okullarda bulunan psikolojik danışmanlık ve rehberlik birimi ve okul hemşiresi işbirliği ile verilebilir. Siber zorbalık olmaması için Milli Eğitim Bakanlığı önleme programları geliştirerek olumsuz sonuçların önüne geçebilir. Siber zorbalık yapanların, siber mağduriyet yaşayanların ruh sağlığı uzmanlarına yönlendirilmesi sağlanabilir. Konu ile ilgili gerekli müdahale programları okul müfredatına alınabilir. Bu sayede öğrenci kendini nasıl güven altına alabileceği konusunda bilgi sahibi olabilir ve doğru adımı atarak uygun başetme stratejisini kullanabilir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yürütülebilmesi için bir devlet üniversitesinin Girişimsel Olmayan Etik Kurulunun onayı (Sayı:50107718-050.99, No:2020/202) ve araştırmanın yapıldığı batıdaki bir ilin İl Milli Eğitim Müdürlüğünden kurum izni (Sayı: E-16605029-44-41328141) alınmıştır. Katılımcılar 18 yaşından küçük olduğu için veli onam formlarında aileler tarafından doldurulması sağlanmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam

Katılımcıların velilerinden çalışmanın amacı açıklanarak onam alınmıştır.

Yazar Katkıları

Çalışma tasarımı: HA, ÜB; Veri toplama: ÜB; Veri analizi: HA, ÜB; Yazma: HA, ÜB

Teşekkür

Araştırmaya katılmayı kabul eden tüm öğrencilere teşekkür ederiz.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarların herhangi bir çıkar ilişkisi bulunmamaktadır.

Araştırma Desteği

Çalışma boyunca herhangi bir kişi veya kuruluştan maddi olarak destek alınmamıştır.

Beyanlar

Bu araştırma Ümmü BOYAR'ın Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı kapsamında yaptığı "Ergenlerde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Depresyon ve Başetme İlişkisi" adlı tezinin verilerinden üretilmiştir. Araştırma herhangi bir kongrede sunulmamıştır.

Kaynaklar

1. Çavuşoğlu H. Çocuk Sağlığı Hemşireliği. Genişletilmiş 11. Baskı. Dahi Sahaf Yayınevi; 2013. 136s.
2. Çam O, Engin E. Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Bakım Sanatı. İstanbul Tıp Kitabevi; 2021. 1016s.
3. Espelage DL, Swearer SM. Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here?. *School Psychology Review*. 2003;32(3):365-83.
4. Öztürk MO, Uluşahin A. Ruh Sağlığı ve Bozuklukları. Nobel Tıp Kitabevi; 2018. 95s.
5. Yüksel N. Ruhsal Hastalıklar. MN Medikal ve Nobel Tıp Kitap Sarayı; 2006. 108s.
6. Özen DS. Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın yas, çocuk yetiştirme stilleri ve benlik imgesi ile ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*. 2006; 21(58):77-98.
7. Olweus D. Bullying at school: What we know and what we can do. Cambridge, MA: Blackwell; 1993. 140p.
8. Patchin JW, Hinduja S. Bullies move beyond the schoolyard: a preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*. 2006;4(2):148-69.
9. Baştürk E. Çevrimiçi Riskler ve Siber Zorbalık: Siber Zorbalıkla Mücadele. Ankara: Elma Yayınevi; 2020. 152s.
10. Aktepe E. Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet. *New/Yeni Symposium Journal*. 2013; 51(1): 31-6.
11. Ybarra ML, Mitchell KJ. Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*. 2004;45(7):1308-16.
12. Ybarra ML, Mitchell KJ. Prevalence and frequency of internet harassment instigation: Implications for adolescent health. *Journal of Adolescent Health*. 2007; 41(2):189-95.
13. Faucher C, Jackson M, Cassidy W. Cyberbullying among university students: Gendered experiences, impacts and perspectives. *Education Research International*. 2014;1-10.
14. Kowalski RM, Toth A, Morgan M. Bullying and cyberbullying in adulthood and the workplace. *The Journal of Social Psychology*. 2018;158(1):64-81.
15. Ayas T. Prediction cyber bullying with respect to depression, anxiety and gender variables. *Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*. 2014;1(1):1-17.
16. Durna S. Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyet sıklığı ve bunların anksiyete ve depresyon ile ilişkisinin incelenmesi: Konya örneği [Tıpta uzmanlık tezi]. Konya, Türkiye: Necmettin Erbakan Üniversitesi; 2019.
17. Abudusufuer K, Yıldırım O, Kumcağız H. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile psikopatolojik semptomlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2022; (48):278-88.
18. Sağlık Bakanlığı Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2011-2023). Ankara; 2011. Available from: http://ahmetsaltik.net/arsiv/2014/07/Ulusal_Ruh_Sagligu_Eylem_Planı_2011-2023.pdf.
19. Özcan CT, Gürhan N. Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliğinin Temelleri Kanıtı Dayalı Uygulama Bakım Kavramları. Akademisyen Tıp Kitabevi; 2016. 932p.
20. Arıcağ OT, Kınay H, Tanrıku T. Siber zorbalık ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2012;9(17):101-14.
21. Arıcağ OT, Tanrıku T, Kınay H. Siber mağduriyet ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 2012;11:1-6.
22. Beck AT. An inventory for measuring depression. *Arch Gen Psychiatry*. 1961;4(6):561-71.
23. Hisli N. Beck depresyon envanterinin üniversite öğrencileri için geçerliliği, güvenilirliği. *Psikoloji Dergisi*. 1989;7(23): 8-13.
24. Arıcağ OT. Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*. 2009; 9(34):167-84.
25. Bayhan V. Z kuşağı lise gençlerinde sosyal medya bağımlılığı ile siber zorbalık ve siber mağduriyet deneyimleri. *İlahiyat Akademi*. 2020;12:117-44.
26. Korkmaz A. Siber zorbalık davranışları sergileme ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarının karşılaştırılması. *TRT Akademi*. 2016; 1(2):620-39.
27. Hinduja S, Patchin JW. Bullying, cyberbullying, and suicide. *Arch Suicide Res*. 2010;14 (3):206-21.
28. Bolat D, Korkmaz Ö. Ortaokullarda ergenlik çağındaki öğrencilerin siber zorbalık davranışları, sosyal medya bağımlılıkları ve sosyal medya bozuklukları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2021; 25(1):253-68.
29. Slonje R, Smith PK. Cyberbullying: another main type of bullying? *Scand J Psychol*. 2008;49(2):147-54.
30. Erdoğan E. Dijital okuryazarlık ve siber zorbalık: ortaokul öğrencilerine yönelik bir ilişkisel tarama araştırması. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*. 2021; 7(2):61-76.
31. Eroğlu Y. Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyeti yordayan risk etmenlerini belirlemeye yönelik bütüncül bir model önerisi [Doktora tezi]. Bursa, Türkiye: Bursa Uludağ Üniversitesi; 2014.
32. Özer N, Şad SN. Lise öğrencilerinde siber zorbalık, siber mağduriyet ve okul tükenmişliği. *Milli Eğitim Dergisi*. 2021;50(229):393-417.
33. Erdur-Baker Ö, Kavşut F. Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*. 2007; 27:31-42.
34. Karoğlu TT, Çılgın M. Lise öğrencilerinin siber zorbalığı ve siber mağduriyeti üzerine bir çalışma. *Journal of Social Sciences and Education*. 2020;3(1):344-55.
35. Taştekin E, Bayhan P. Ergenler arasındaki siber zorbalığın ve mağduriyetin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*. 2018;5(2):21-45.
36. Smith PK, Mahdavi J, Carvalho M, et al. Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2008; 49(4):376-85.
37. Ybarra ML, Diener-West M, Leaf PJ. Examining the overlap in internet harassment and school bullying: implications for school intervention. *J Adolesc Health*. 2007; 41(6):42-50.
38. Gök S. Ergenlerde siber zorbalığın yordanmasında değerlerin rolü [Master tezi]. Denizli, Türkiye: Pamukkale Üniversitesi; 2019.
39. Aydın M. Siber zorbalıkla karşılaşan gençlerin benlik saygısı ve stresle baş etme yöntemlerinin incelenmesi [Master tezi]. İstanbul, Türkiye: Maltepe Üniversitesi; 2019.
40. Pekşen Süslü D. Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyetin benlik saygısı, anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi [Doktora tezi]. İstanbul, Türkiye: Maltepe Üniversitesi; 2016.
41. Akbaba S, Eroğlu Y. İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2013; 26(1):105-22.
42. Serin H. Ergenlerde siber zorbalık/siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri [Doktora tezi]. İstanbul, Türkiye: İstanbul Üniversitesi; 2012.
43. Toraman L, Ertuğrul Usta E. Ortaokul öğrencilerinin dijital yerli ve siber zorba olma durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*. 2018; 37(2):57-77.
44. Yıldırım AF, Yazgan ÇÜ. Saldırganlığın dijital ortamda yeniden üretimi: üniversite öğrencilerinin saldırganlık ve siber zorbalık/mağduriyet deneyimlerinin incelenmesi. *TRT Akademi*. 2022;7(15): 648-75.
45. Çimen İD. Ergenlerde siber zorbalık, internet aile tutumu ve aile işlevselliğinin etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 2018;19(4):397-404.

46. Özdemir M, Akar F. Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 2011;4(4). 605-26.
47. Twyman K, Saylor C, Taylor LA, Comeaux C. Comparing children and adolescent serinsengaged in cyberbullying to matched peers. *Cyberpsychol Behav Soc Netw*. 2010;13(2):195-99.
48. Akkurt Nurtan K. 9. sınıf öğrencilerinde internet bağımlılığı, siber zorbalık, siber mağduriyet ve anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesi [Master tezi]. Nevşehir, Türkiye: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi; 2019.
49. Metli G, Şirin T. Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve insani değerleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*. 2019;23(77):179-200.
50. Yıldız Durak H, Saritepeci M. Examination of the relationship between cyberbullying and cyber victimization. *Journal of Child and Family Studies*. 2020; 29(10):2905-15.
51. Alrajeh SM, Hassan HM, Al-Ahmed AS, et al. An investigation of the relationship between cyberbullying, cybervictimization and depression symptoms: A cross sectional study among university students in Qatar. *PLoS ONE*. 2021;16(12): e0260263.
52. Reed KP, Cooper RL, Nugent WR, et al. Cyberbullying: A literature review of its relationship to adolescent depression and current intervention strategies. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*. 2016;26(1):37-45.
53. Wang W, Xie X, Wang X, et al. Cyberbullying and depression among Chinese college students: A moderated mediation model of social anxiety and neuroticism. *J Affect Disord*. 2019;256:54-61.
54. Selkie EM, Kota R, Chan YF, et al. Cyberbullying, depression, and problem alcohol use in female college students: a multisite study. *Cyberpsychol Behav Soc Netw*. 2015;18(2):79-86.
55. Thai TT, Duong MHT, Vo DK, et al. Cyber-victimization and its association with depression among Vietnamese adolescents. *Peer J*. 2022;10:e12907.
56. <https://www.unicef.org/turkiye/siber-zorbalik-nedir-ve-nasil-onlenir>.
57. Akca EB, Sayımer İ. Siber zorbalık kavramı, türleri ve ilişkili olduğu faktörler: mevcut araştırmalar üzerinden bir değerlendirme. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*. 2017; 8(30):1-20.